

УДК 792.01

Малярчук Катерина Геннадіївна
аспірантка Київського національного університе-
ту культури і мистецтв
ORCID 0000-0001-6993-1127
mimikriya@ukr.net

ГРИМ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Мета роботи - систематизувати і коротко проаналізувати джерела наукового і практичного характеру, в яких досліджуються різні аспекти гриму та гримування. **Методологія.** У дослідженні використовується низка методів загальнонаукового та спеціального характеру: бібліографічний, класифікації, узагальнюючий, систематизації. **Наукова новизна** полягає в систематизації літературних джерел у сфері дослідження гриму і практичних аспектів гримування з метою пошуку найбільш оптимальних шляхів вироблення методологічної наукової позиції до їх дослідження. **Висновки.** Інтерес до гриму серед науковців зростає, однак ґрунтовного дослідження гриму, особливо в українській науці дизайну, не існує, як власне і в низці суміжних наук, незважаючи на безспірний міждисциплінарний характер цього феномена. Адже поняття «грим» тісно пов'язане з театром, кінематографом, сценічним образом, гримом-маскою, втіленням/перевтіленням, видовищем тощо. А відтак його аналіз проектується у площину дослідження цих понять, які водночас є об'єктом зацікавлення низки наук, що й вимагає врахування у формуванні методологічної бази його дослідження.

Ключові слова: грим, гримування, наукові дослідження, навчальні посібники, джерельна база.

Малярчук Катерина Геннадіївна, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

Грим как объект научной рефлексии

Цель работы - систематизировать и кратко проанализировать источники научного и практического характера, в которых исследуются различные аспекты грима и гримирования. **Методология.** В исследовании используется ряд методов общенаучного и специального характера: библиографический, классификации, обобщающий, систематизации. **Научная новизна** состоит в систематизации литературных источников в области исследования грима и практических аспектов гримирования с целью поиска наиболее оптимальных путей выработки методологической научной позиции в их исследовании. **Выводы.** Интерес к гриму среди ученых растет, однако обстоятельного исследования грима, особенно в украинской науке дизайна, не существует, как собственно и в ряде смежных наук, несмотря на бесспорный междисциплинарный характер этого феномена. Ведь понятие «грим» тесно связано с театром, кинематографом, сценическим образом, гримом-маской, воплощением / перевоплощением, зрелищем и т.д. А потому его анализ проецируется в плоскость исследования этих понятий, которые одновременно являются объектом интереса ряда наук, что и требует учета в формировании методологической базы его исследования.

Ключевые слова: грим, гримирование, научные исследования, учебные пособия, исследовательская база.

Malyarchuk Ekaterina, Postgraduate Student, Kiev National University of Culture and Arts, Kiev, Ukraine

Grim as an object of scientific reflection

The purpose of the article is to systematize and briefly analyze sources of a scientific and practical character, in which various aspects of makeup and make-up are explored. **Methodology.** The research uses a number of methods of general scientific and special character: bibliographic, classification, generalization, systematization. **Scientific novelty.** The systematization of literary sources in the field of study of makeup and practical aspects of grinding with the aim of finding the most optimal ways to develop a methodological scientific position in their study. **Conclusions.** Interest in makeup among scientists is growing, however, there is no detailed study of makeup, especially in the Ukrainian design science, as it is true in a number of related sciences, despite the indisputable interdisciplinary nature of this phenomenon. After all, the concept of "make-up" is closely related to theater, cinema, stage design, make-up mask, incarnation/reincarnation, spectacle, etc. Therefore, its analysis is projected into the plane of study of these concepts, which at the same time are the object of interest of a number of sciences, which also requires consideration in the formation of the methodological basis of its study.

Key words: makeup, grating, scientific researches, study aids, research base.

Актуальність теми дослідження. Грим у кінематографі й театрі слугує для покращення зовнішності актора або для її зміни у випадку створення особи персонажа, роль якого втілює актор. Це основне функціональне навантаження гримування як процесу сприяє створенню відповідного візуального образу в результаті перевтілення. Саме цей візуальний образ і розуміється як театральний грим. «... Глядачеві повинно бути зрозуміло, хто перед ним знаходиться, і тільки тоді він зможе

стежити за грою, не відволікаючись здогадками ... Це означає, що кожна частина ... костюма, гриму повинна становити цілісне враження» [15].

Допомагають актору втілювати образ персонажа за допомогою спеціальних фарб, пластичних і пастижерних (волосяних) наклейок, перук, зачісок і под. художники-гримери, художники-постіжери. Слово «грим» у перекладі з італійської мови (*grimo*) означає «зморшкуватий», з французької (*grime*) - «кумедний стариган», з давньогрецької - «зморшка». Спорідненим поняття є поняття *make-up*, що власне і означає грим у перекладі на англійську і має декілька семантичних навантажень: а) склад, будова, структура; б) зовнішній вигляд, зовнішність, характер, натура; в) косметичні вироби, косметика, грим, макіяж, накладання гриму або косметики; г) вигадка, фантазія; д) компенсування, компенсація [34]. Існує також суміжне поняття *makeup artist* (MUA), яке включає гримування (*prosthetic makeup*) поряд зі створенням візуальних спецефектів (*special makeup effects*) [23].

Слово *make-up* нам більше відоме як макіяж. Походить воно від французького *maquillage*, яке у свою чергу утворилося від *maquiller* (зміна зовнішнього вигляду) – від стародавнього дієслова *ricard maquier* (робити, прикидатися, симулювати), запозиченому з голландської - *maken* (робити) [35].

Російська дослідниця Г. Пронькіна з огляду на семантичні, синтаксичний і функціональні особливості феномена макіяжурозуміє його як систему дій і засобів, спрямовану на зорову трансформацію зовнішнього вигляду людини за рахунок виділення і (або) маскування елементів і якостей особи з метою гармонізації, естетизації і актуалізації візуальної репрезентації особистості у процесі соціокультурної комунікації (звичайний і спеціалізований рівні / культура повсякденності / елемент системи культури - спосіб життя); створення нової експериментальної цілісної естетично-виразної форми (спеціалізований рівень / художня культура / елементи системи культури - мода і мистецтво) [23].

Ступінь наукової розробки. Насамперед варто зазначити, що, можливо, через розуміння професії гримера та самого процесу створення гриму (гримування) як допоміжної характеристики театрального і кінематографічного мистецтв сформувалося відношення до нього як до прикладної дисципліни, яка не заслуговує дослідження в межах серйозних теоретичних напрямів наукового знання. Саме тому більшість джерел, які стосуються гриму, мають характер навчальних посібників та практичних рекомендацій, які призначені для навчання майбутніх гримерів професійним навичкам. Саме аналіз існуючих джерел і наукового, і практичного характеру становить *мету* нашої наукової розвідки. Водночас її наукова новизна і *актуальність* теж не викликають заперечень з огляду на зазначене вище.

Виклад основного матеріалу. Однією з перших праць, присвячених гриму, стали «Замітки про міміку і грим» відомого артиста англійського походження П. Ленського (Вервіціотті) (1890 р.) [14]. На початку ХХ ст. з'явилися напрацювання П. Лебединського [12] 1912 р. 2012 р. вийшло перевидання «Енциклопедія сценічної самоосвіти: грим» [13], в якій розглядається значення гриму, представлений нарис історії гримувального мистецтва, наводяться різні погляди на грим, на його зв'язок з мімікою, на вплив світла на грим. Увага приділена і практичним аспектам: матеріалам для гриму, техніці змивання тощо.

Початок ХХ ст. (1923 р.) ознаменувався появою ще низки праць, серед яких «Перші уроки гриму» О. Клепикова [9] та практичні рекомендації з гримування [5].

У першій половині ХХ століття вийшли навчальні посібники Р. Раугул (1935 р.) [24], М. Новлянського (1940 р.) [21], П. Лівшица (1939 р.) [15], в яких розкривається значення гриму, який, на думку авторів, не тільки створює завершений вигляд, а й є елементом зовнішнього оформлення створеного актором образу.

Хрестоматія Ю. Писаренка (1930 р.) знайомить з різновидами технік та схем (міміка, рухи, гримування, вимова), як правильно застосувати їх в мистецтві актора [22].

Із середини ХХ століття активізуються дослідження гриму науково-теоретичного спрямування. Провідний гример «Мосфільму» в 40-70-х роках А. Анджан у співавторстві з Ю. Волчанецьким у праці «Грим в кіно» (1957 р.) виокремлює такі види гриму: коригуючий, який виправляє дефекти обличчя актора; характерний - відображає яскраві риси обличчя, а також віковий, портретний, національний, карикатурний, казковий [1].

Праця Г. Когтева «Грим і сценічний образ» (1981 р.) [10] розповідає про значення гриму в створенні сценічного образу, його зв'язки з режисерським і художнім вирішенням вистави, а також дані практичні поради, щодо втілення різновидів гриму у процесі роботи над образом. В. Кузнецова у праці «Кінофізіогноміка» (1978 р.) [11] досліджує грим у сучасному кінематографі, яке нині рідко обходиться без гриму, який водночас не завжди стає засобом створення образу персонажа. Хоча й

залишається незмінним тоді, коли актор виступає в ролі історичного героя, фантастичного чи казкового персонажа. М. Львов у праці «Про грим» (1969 р.) [17] аналізує значення, невід'ємний зв'язок і роль гриму в створенні сценічного образу.

Також можна згадати низку навчальних посібників і практичних рекомендацій, в яких визначено роль гриму і сценічного костюму в створенні актором сценічного образу, зображено техніку гримування, зокрема живописним і скульптурно-об'ємним способами, описано засоби сучасної декоративної косметики та гриму, технічні прийоми гриму (П. Кирєєв (1980 р.) [7], М. Львов, К. Градова (1987 р.) [18], Т. Шухміна (1951 р.) [33], О. Гольцов, В. Деревцев, М. Фалеев (1960 р.) [4], Ф. Вархолов (1964 р.) [3], Д. Ситнов, Л. Снежницький, І. Малигіна (1963 р.) [25]).

Наприкінці ХХ – на початку ХХ ст. з'являється низка ґрунтовних праць, присвячених мистецтву гриму. Так, викладач Вищого театрального училища ім. М. С. Щепкіна І. Сиромятникова досліджує виникнення і розвиток світового гримерного мистецтва. У її книгах можна дізнатися, як гримувались в античному і японському театрах, в європейському театрі епохи Середньовіччя і Відродження, про маски комедії дель арте, грим в кіно, цирку і под. А також познайомитися з технікою театрального гриму і сучасного макіяжу, татуажем, пірсингом і брандінгом [26-28].

У посібниках С. Школьнікова простежується історія зачісок, головних уборів, косметики та прикрас. Матеріал видань багато ілюстрований, що дає змогу з легкістю орієнтуватися у історичних періодах моди, стилях та жанрах [30-32].

2015 р. за авторства російського дослідника С. Непейводи вийшов навчальний посібник, адресований студентам театральних, хореографічних та музичних вузів. Однак він корисна художникам по гриму, акторам, оперним співакам, танцюристам, а також всім бажаючим познайомитися з основами гримувального мистецтва [20].

Перше ґрунтовне дисертаційне дослідження гриму належить російській дослідниці-культурологу М. Максимовій «Мистецтво гриму в російській театральній культурі кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.» і присвячені вивченню театрального гриму в зв'язку з різними течіями і напрямками в російському театральному мистецтві, визначенні його значень і функцій у режисерській і акторській практиці провідних майстрів театру кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. [19].

Серед напрацювань західних дослідників можна виокремити працю одного з найкращих зарубіжних фахівців у сфері техніки гриму Дж.-Р. Вінсента Кіхоу, яка стала універсальним посібником для гримерів. Вона видавалася багаторазово і отримала широке визнання [8]. Л. Бейган видав посібник з наочними прикладами різновидів гриму, технологічними картами, на яких зображено покрокове виконання гриму по фотографіях [2]. К. Кадрон та К. Чайлдс окрему увагу приділили дитячим святкам та їх прикрашанням за допомогою створення неповторних образів [6].

В Україні дослідження гриму і майстерності гримування представлені насамперед виданням М. Лосєва і І. Шатохіна «Майстерність гриму» (1960 р.) [16]. Ця книга створена на основі власного досвіду художників-гримерів Київської кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка. Автори знайомлять читачів із технікою гримувальної майстерності на конкретних прикладах, ідучи від найпростіших деталей гриму до розповіді про складні процеси, що відбуваються під час кінозйомок.

Авторству І. Шатохіна належить праця «Грим у театрі і кіно» (1971 р.), в якій він узагальнив низку питань з творчої практики майстрів гриму в Україні та надав чимало корисних порад, пов'язаних з технологією гримування та основами композиції у гримі. У першій частині посібника розглядається розвиток гриму в історії театральної культури України, подані яскраві художні образи української сцени. Друга частина корисна саме практикам, позаяк вона втримує матеріал з основ анатомії обличчя, законів композиції та взаємодії гриму з освітленням [29].

Висновки. Загалом можна констатувати, що інтерес до гриму серед науковців зростає, однак ґрунтовного дослідження гриму, особливо в українській науці дизайну, не існує, як власне і в низці суміжних наук, незважаючи на безспірний міждисциплінарний характер цього феномена. Адже поняття «грим» тісно пов'язане з театром, кінематографом, сценічним образом, гримом-маскою тощо. А відтак його аналіз проектується у площину дослідження цих понять, які водночас є об'єктом зацікавлення низки наук. Тому, зважаючи на це та на багатий функціональний і семантико-символічний характер феномена гриму, варто розглядати його у межах комплексу дисциплін, зокрема культурології, мистецтва, дизайну, філософії, історії, психології, семіотики, позаяк він торкається таких понять, як театральне мистецтво, видовище, мода, перевтілення/втільнення тощо. І вже, виходячи з цього, вибудовувати методологію його дослідження з урахуванням відповідних наукових джерел. Саме це і є перспективним напрямом подальших досліджень гриму.

Література

1. Анджан А. И., Волчанецкий Ю. М. Грим в кино. Москва: Искусство, 1957. 212 с.
2. Бейган Ли. Грим для театра, кино и телевидения : практическое руководство в фотографиях; Пер. с англ. Т. М. Боднарук. Москва : Искусство : А.Д. & Т., 1997. 171 с.
3. Вархолов Ф. В. Грим: учеб. пособие. Москва : Советская Россия, 1964. 104 с.
4. Гольцов А., Деревцев В., Фалеев М. Грим. Пособие по гриму для художественной самодеятельности. Москва: ВТО, 1960. 40 с.
5. Гримировка: необходимое руководство к театр. гриму для артистов оперных, драм. и проч. сцен, а также любителей, начинающих и уч-ся / под ред. В. Н. Ладухина. Москва ; Петроград : Макиз, 1923. 112 с.
6. Кадрон К., Чайлдс К. Детские праздники : Раскрашиваем лицо. Москва: Росмэн, 1999. 64 с.
7. Киреев П. Ф. Декоративная косметика и грим: Учеб. пособ. для техникумов. Москва: Легкая индустрия, 1980. 176 с.
8. Кихоу Винсент Дж.-Р. Техника работы профессионального художника гримера. Москва: ГИТР, 2003. 304 с.
9. Клепиков А. К. Первые уроки грима: методические рекомендации. Москва : Изд-во Русского театр. о-ва, 1923. 39 с.
10. Когтев Г. В. Грим и сценический образ. Москва: Сов. Россия, 1981. 112 с.
11. Кузнецова В. А. Кинофизиогномика (Типажно-пластический образ актера на экране). Л.: Искусство, 1978. 175 с.
12. Лебединский П. А. Грим [послесл. А. П. Петровского]. 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург : Журнал "Театр и искусство", 1912. VII, 375 с.
13. Лебединский П.А., Лачинов В. П. Энциклопедия сценического самообразования: Грим. Изд. 2-е. Москва, 2012. 312 с.
14. Ленский А. П. Заметки о мимике и гриме : сборник биографической информации // А. П. Ленский : Статьи. Письма. Записки / Сост. В. В. Подгородинский; Предисл. Ю. М. Соломина. Москва : Языки славянской культуры, 2002. С. 72-87 .
15. Лившиц П. Б. Сценический грим. Москва: Искусство, 1939. 106 с.
16. Лосєв М., Шатохін І. Майстерність гриму. Державне видавництво «Образотворчого мистецтва і музикальної літератури УРСР», Київ, 1960. 84 с.
17. Львов Н. А. О гриме. Москва, 1969. 112с.
18. Львов Н. А., Градова К. В. Грим и сценический костюм: Уч. пос. Москва: ЗНУИ, 1987. 88 с.
19. Максимова М. Н. Искусство грима в русской театральной культуре конца XIX - первой трети XX вв.: автореф. дисс. к. культурологии. Москва, 2010. 27 с.
20. Непейвода С. И. Грим: Учебное пособие. СПб., 2015. 128с.
21. Новлянский Н. М. Практическое руководство по гриму: для кружков театральной самодеятельности. Москва ; Ленинград : Искусство, 1940. 47 с.
22. Писаренко Ю. Хрестоматия актора. Мимика, грим, движение, речь. Театропечать, 1930. 260 с.
23. Пронькина А. В. Макияж как предмет философского исследования: опыт преодоления терминологической и феноменологической сущности. URL: makiyazh-kak-predmet-filosofsko-kulturologicheskogo-issledovaniya-oput.
24. Раугул Р. Грим : пособие для театр. техникумов, вузов, студий. Москва: Художественная литература, 1935. 285 с.
25. Ситнов Д., Снежницкий Л., Малыгина И. Грим и костюм в современном спектакле. Москва: Искусство, 1963. 172 с.
26. Сыромятникова И. С. Искусство грима и макияжа. М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. 272 с.
27. Сыромятникова И. С. Технология грима: Практ. пособие. Москва: Высш. шк. 1991. 175 с.
28. Сыромятникова И. С. Искусство грима и прически: уч. пос. / 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 2000. 170 с.
29. Шатохін І. О. Грим у театрі і в кіно. Київ: Мистецтво, 1971. 172 с.
30. Школьников С. П. Основы сценического грима. Изд. 2-е, доп. Минск, «Вышэйш. школа», 1976. 208 с.
31. Школьников С. П. Причёски, головные уборы и украшения для сцены. Под ред. Г. И. Барышева. Минск, «Вышэйш. школа», 1975. 224 с.
32. Школьников С. П. Грим : учеб. пособие. Минск : Вышэйшая школа, 1969. 176 с.
33. Шухмина Т. Грим. Москва, 1951. 80 с.
34. Make-up // ABBYY Lingvo Live. URL: <http://lingvolive.ru/translate/en-ru/make-up>.
35. Maquillage // Dictionnaire de l'Académie française. URL: <http://www.cnrtl.fr/definition/academie9/maquillage>.

References

1. Andzhan A. I., Volchanetsky Y. M. (1957). Grim in the cinema. Moscow: Art [in Russian].
2. Beygan Li. (1997). Make-up for theater, film, and television: a practical guide in photographs; Per. from English T. M. Bodnaruk. Moscow: Art: A.D. & T. [in Russian].

3. Varholov F. (1964). Grim: studies. allowance. Moscow: Soviet Russia. [in Russian].
4. Goltsov A., Derevtsev V., Faleev M. (1960). Grim. Make-up allowance for amateur performances. Moscow: WTO [in Russian].
5. Make up: a necessary guide to the theater. makeup for opera artists, drum. and so on scenes, as well as lovers, beginners and learns., ed. V. N. Ladukhina. Moscow; Petrograd: Makiz [in Russian].
6. Kadron K., Childs K. (1999). Children's holidays: Paint the face. Moscow: Rosman [in Russian].
7. Kireev P.F. (1980). Decorative cosmetics and makeup: Textbook. benefit for technical schools. Moscow: Light Industry [in Russian].
8. Kihoe Vincent J.-P. (2003). Technique of professional artist make-up. Moscow: GITR [in Russian].
9. Klepikov A. K. (1923). The first lessons of makeup: guidelines. Moscow: Publishing House of the Russian Theater. Islands [in Russian].
10. Kogtev G.V. (1981). Grim and the scenic image. Moscow: Owls. Russia [in Russian].
11. Kuznetsova V. A. (1978). Kinofiziognomika (Typical plastic image of the actor on the screen). L. : Art [in Russian].
12. Lebedinsky P. A. (1912). Grim [afterword. A.P. Petrovsky]. 2nd ed., Pererab. and add. St. Petersburg: Journal "Theater and Art", VII [in Russian].
13. Lebedinsky P/A, Lachinov V.P. (2012). Encyclopedia of stage self-education: Grim. Ed. 2nd Moscow [in Russian].
14. Lensky A. P. (2002). Notes on facial expressions and make-up: a collection of biographical information. A. P. Lensky: Articles. Letters Notes / Comp. V.V. Podgorodinsky; Preface Yu. M. Solomin. Moscow: Languages of Slavic Culture, p. 72-87. [in Russian].
15. Livshits P. (1939). Stage make-up. Moscow: Art [in Russian].
16. Losov M., Shatokhin I. (1960). Mayster makeup. Sovereign ed Vidavnistvo "Obrazotvorchogo mystv and music literature UCRR", Kyiv [in Ukrainian].
17. Lvov N. A. (1969). About make-up. Moscow [in Russian].
18. Lvov N. A., Gradova K. V. (1987). Grim and stage costume: Uch. pos. Moscow: ZNUI [in Russian].
19. Maksimova M. N. (2010). The art of make-up in the Russian theatrical culture of the end of the XIX - first third of the XX centuries: author. diss. to. cultural studies. Moscow [in Russian].
20. Nepeyvoda S. I. (2015). Grim: Textbook. SPb. [in Russian].
21. Novlyansky N.M. (1940). A practical guide to the make-up: for theatrical amateur circles. Moscow; Leningrad: Art [in Russian].
22. Pisarenko Y. (1930). Chrestomatia actor. Facial expressions, make-up, movement, speech. Teakinopechat [in Russian].
23. Pronkin A. Century Makeup as a subject of philosophical research: the experience of overcoming the terminological and phenomenological essence. URL: makiyazh-kak-predmet-filosofsko-kulturologicheskogo-issledovaniya-opyt. [in Russian].
24. Raugul R. (1935). Grim: A Handbook for the Theater. technical schools, universities, studios. Moscow: Fiction. [in Russian].
25. Sitnov D., Snezhnytsky L., Malygina I. (1963). Grim and costume in a contemporary spectacle. Moscow: Art [in Russian].
26. Syromyatnikova I. S. (2004). The art of makeup and makeup. M. : RIPOL CLASSIC [in Russian].
27. Syromyatnikova I.S. (1991). Technology of a make-up: Pract. allowance. Moscow: Higher. wk [in Russian].
28. Syromyatnikova I. S. (2000). The art of makeup and hairstyles: uch. pos. / 2nd ed., Pererab. and add. Moscow: High School [in Russian].
29. Shatokhin I. O. (1971). Grim in theater i in kino. Kiev: Mistetstvo [in Ukrainian].
30. Shkolnikov S.P. (1976). Fundamentals of stage makeup. Ed. 2nd, add. Minsk, «Vysheish. School» [in Russian].
31. Shkolnikov S.P. (1975) Haircuts, hats and decorations for the stage. Ed. G. I. Barysheva. Minsk, «Vysheish. School [in Russian].
32. Shkolnikov S.P. (1969). Grim: studies. allowance. Minsk: Higher School [in Russian].
33. Shukhmina T. (1951). Grim. Moscow [in Russian].
34. Make-up. ABBYY Lingvo Live. Retrieved from: <http://lingvolive.ru/translate/en-ru/make-u> [in English].
35. Maquillage. Dictionnaire de l'Académie française. Retrieved from: <http://www.cnrtl.fr/definition/academie9/maquillage> [in English].

Стаття надійшла до редакції 23.12.2018 р.